

ISSN 0027-8084
УДК 808.61/.62

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

НАШ ЈЕЗИК

XLII/1-2

БЕОГРАД
2011

Digitized by Google

НАШ ЈЕЗИК

Књига XLII

Св. 1–2 (2011)

САДРЖАЈ

Расправе и чланци

Творба и значење именица на <i>-л(а)ц</i> и <i>-шељ</i> у српском језичком стандарду (МИЛАН ШИПКА).....	3
Префиксација и рекција комуникативних глагола (на примеру глагола <i>говориши</i> и његових префиксала) (ГОРДАНА ШТРБАЦ).....	13
Радни глаголски придев у систему врста речи (МАРИНА СПАСОЈЕВИЋ).....	25
Још о феноменима говореног језика (дескриптивна форма оговарања) (БОЈАНА МИЛОСАВЉЕВИЋ).....	41
О неким особеностима семантичког калкирања у војној терминологији (ВЛАДАН ЈОВАНОВИЋ).....	47
О деривацији <i>nomina actoris</i> (СВЕТЛАНА СЛИЈЕПЧЕВИЋ).....	55

Прикази

Вељко Брборић, <i>Правойис и школа</i> (СРЕТО ТАНАСИЋ).....	61
Ђорђе Оташевић, <i>Темајски речник српској језика I</i> (ДАНКО ШИПКА).....	67
Милан Стакић, <i>Морфо(но)лошке теме</i> (МАРИНА СПАСОЈЕВИЋ).....	71
Зборник радова <i>Језик, књижевност, ѝромене: језичка истраживања</i> (МИЛИЦА СТОЈАНОВИЋ).....	75
Зборник радова са II научног скупа младих филолога <i>Савремена ѝроучавања језика и књижевности III/1</i> (ДАНИЈЕЛА СТАНИЋ).....	79
Надежда Силашки, Татјана Ђуровић, Биљана Радић-Бојанић, <i>Јавни дискурс Србије, когнитивно-критичка студија</i> (СВЕТЛАНА СЛИЈЕПЧЕВИЋ).....	83

БОЈАНА МИЛОСАВЉЕВИЋ
(Учитељски факултет, Београд)

ЈОШ О ФЕНОМЕНИМА ГОВОРЕНОГ ЈЕЗИКА (дескриптивна форма оговарања)*

У раду се анализира разговор који садржи оговарање. У том оговарању заступљен је дескриптивни начин излагања, јер говорник својим саговорницима описује типична понашања одсутне особе у одређеним ситуацијама. Анализом разговора, као и анализом језичких средстава и поступака који се јављају, указујемо на елементе дескриптивног излагања, а самим тим и на дескриптивну форму оговарања као једну од његових могућих дискурзивних форми.

Кључне речи: оговарање, дескрипција, дискурзивни жанр, анализа дискурса.

1. О оговарању као о посебној врсти разговора у свакодневној комуникацији већ смо говорили у неким нашим радовима. У њима смо указали на комуникацијске и прагматичке одлике оговарања истичући да су у основи оговарања асертивни говорни чин и говорни чин оцене (Милосављевић 2010а). Такође смо показали да се о оговарању може говорити и као о говорном жанру, јер се ова посебна врста разговора не препознаје само по садржају – као разговор у коме се лоше, ружно говори о некоме ко је одсутан, с намером да се прикаже у ружном светлу – него и по типским исказима и по одређеној дискурсној структури. Посебно смо нагласили да је оговарање на значењском плану инваријантно, а да је на формалном плану варијабилно, јер није увек исте дужине и не јавља се у истој језичкој форми. Но, оговарање се много више истраживало с те значењске стране како би се раздвојило од других сличних разговора, нпр. од клевете, критике и сл., али и да би се уочили разлози његовог појављивања у комуникацији, и то они разлози којима би се оговарање објаснило као социјално-психолошки феномен. О формалној страни оговарања почело се говорити онда када се на оговарање указало као на језички феномен; дакле, онда када је оговарање постало предмет истраживања анализе конверзације. Због тога смо ми у нашем истраживању оговарања нарочиту пажњу били посветили тој формалној страни оговарања и, сходно томе, представили једну његову могућу дискурзивну форму – наративну форму (Милосављевић 2010б). Том

* Овај рад је настао у оквиру пројекта 178009 *Лингвистичка истраживања савремене српској књижевној језика и израда Речника српскохрватској књижевној и народној језика САНУ*, који у целини финансира Министарство за просвету и науку Републике Србије.

приликом смо такође рекли да је наративна форма оговарања његова типична форма, али није једина, јер се наративна као једна доминантна дискурзивна техника често смењује са дескрипцијом као другом доминантном дискурзивном техником (Кибрик, према Бергелсон 2007).

Настављајући тако започето истраживање о дискурсивним формама оговарања, овом приликом представљамо оговарање у дескриптивној форми.

И овај рад се у методолошком смислу заснива на споју метода дискуривне анализе, односно анализе конверзације, семантичких и прагматичких истраживања (теорије говорних чинова), као и функционалне граматике, посебно синтаксе.

Корпус за истраживање чине ситуације говореног језика које смо сами забележили.

2. Оговарањима дескриптивне форме називамо она оговарања у којима се на карактеристичне црте, особине, понашање одсутне особе и на друге појединости указује сугестивним описивањем. Оговарање тада има форму констатације, у којој квалификације служе карактеризацији личности о којој се говори. Таква оговарања, за разлику од оговарања наративне форме, немају за централни предмет разговора одређено понашање, догађај због којег би се особа оговарала, иако је он имплицитно присутан, већ само констатовање одређених лоших особина особе у фокусу. Код оговарања дескриптивне форме илокуција оговарања се углавном исказује експлицитно (квалитативним исказима), јер говорник не околиша да јасно изрази своју намеру – да лоше говори о одсутној особи како би и саговорници стекли такву слику о њој.

Ево примера:

(У разговору учествују три особе: жена средњих година (А), која оговара своју свекрву, која се у тексту именује као баба, и две млађе женске особе (Б) и (В), од којих само особа (Б) познаје особу која се оговара. Разговор се одвија у кући особе А).

t1 Г: Па, добро, ја нећу. Морам, Милош ће ме звати (врло кратка пауза) Баби је позлило (врло кратка пауза) У Младеновцу баби.

t2 Б: Баби?! Шта, нешто јој није или? Шта има?

t3 А: *Па, баба је, бре* (повишена интонација), (пауза) *психолошка* (снижена интонација). *Она одједанпут из. Она је савршена глумица. Из једног сјања прерасте у друго крајње.*

t4 Б: Она сама себи

t5 А: Нормално! Сам себи ти мораш наћи занимање!

t6 Б: (неразумљиво)

t7 А: Хоћеш ли пелинковац? Хоћеш ли вино?

t8 Б: Нећу, хвала, не могу! Узећу чашу воде, али док ми ви донесете, узећу цигарету једну.

(разговор о баби се прекида и наставља отприлике после једног сата)

t9 В: Ви журите?

t10 А: Да, да. Зато што је баби лоше. *Па, њој је иначе лоше сјаљно.*

t11 В: Свекрви вашој? Где живи она, у Београду?

t12 А: У Младеновцу.

t13 В: Милош је у Младеновцу?

t14 А: Не, не, Милош је на послу. Па вероватно ће он ићи у Младеновац.

t15 В: Вечерас?

t16 А: Па, да. *Она иначе драматизује.* Па, добро, она је и старија жена. Седамдесет и шест година. Измучена је. Муж јој је био пет година непокретан.

t17 В: А имала је само једног сина?

t18 А: Не, не, има још овог другог. Овај други је отишао у Америку, мој муж је умро. И онда све је добро било док овај није отишао у Америку. *Кад је он отишао у Америку, она сад драматизује, хоће њега да врати.*

t19 В: А, ха!

t20 Б: То је мени разумљиво.

t21 А: Али, ако је он отишао да заради паре за живот, па онда га пусти жено! (врло кратка пауза) И њему није лако.

t22 В: Ко се брине о њој? Ваш син?

t23 А: Сама. Па, ево идемо, значи, не идемо стално, али ту смо. *Она би хтела свако да дође, да буде ето поред ње. Она није толико болесна, она има прилику, она има ње најде хистерије из чиста мира. Иначе, она ће ићи сад, дођеш код ње, чим ње види, она јочне да шећа. Као боле је ноје. Међутим, (повишена интонација) чим замакне, она*

t24 Б и В: (Смех и углас) *Не зна на којој ноzi шећа!*

У овом оговарању се описује више догађаја везаних за особу у фокусу, датих уопштено, у збиру, а којима се описује њено типично понашање – хипохондрично понашање.

Оговарање које је овде дато спонтано се јавило у разговору, тако да представља интегративни сегмент једног ширег разговора, чија примарна намера није била оговарање. Да то није била примарна намера, показује и чињеница да се оговарање у једном тренутку негде на почетку разговора изненада прекида, без нарушавања комуникативне равнотеже, и на крају разговора се наставља. На неки начин ово оговарање уоквирује друге разговоре, али не зато што су тематски блиски, повезани, већ зато што су на то утицали ванјезички фактори – говорник због особе коју оговара жури, време које може да посвети разговору ограничено је, па о томе обавештава своје саговорнике. Ово је уједно и објашњење зашто се у дескриптивној форми много чешће јављају непланирана, узгредна и сл. оговарања него планирана.¹

¹ Непланираним, узгредним оговарањима називамо она оговарања која се спонтано јављају у говору, најчешће онда када се одсутна особа из неког разлога случајно помене у разговору па даље говорење о њој нехотице прелази у оговарање. За

2.1. Гледано на семантичком плану, оговарања дескриптивне форме могла би се јавити као одговор на питање *Какав је X?*, односно *Ко је X?*. Због тога је описивање главни говорни поступак којим се говорник служи у оваквом оговарању. А као типични искази који се препознају у оговарањима дескриптивне форме јесу квалификативни искази којима се особи приписују одређене особине или се она идентификује у складу са говорниковим намерама:

- 1) Па, баба је, бре, психопата.
- 2) Она је савршена глумица.

На језичком плану то се препознаје по копулативним синтаксичким јединицама са значењем квалификације и идентификације:

- 1) Субј. је + предикатив (лексичке јединице са значењем негативних људских особина)
или
- 2) Субј. није + предикатив (лексичке јединице са значењем позитивних људских особина).

Поред експлицитних квалификација, у дескриптивним оговарањима изразити су и описи уобичајеног понашања, којима се тумачи карактер одсутне особе:

- 1) Она одједанпут из [...] Из једног стања прерасте у друго.
- 2) Па, њој је иначе лоше стално.
- 3) Она иначе драматизује.
- 4) Она би хтела свако да дође, да буде ето поред ње.
- 5) Она није толико болесна, она има притисак, она има те нападе хистерije из чиста мира.

Како видимо из транскрипта, углавном се ове синтаксичке конструкције у говору јављају у напоредном саставном односу (обично асиндетском), међу чијим се предикатима чешће успостављају симултани односи (мада има и сукцесивних), ради исказивања значења незавршености, трајања одређеног начина у понашању и сл.:

Субј. + предикат у презенту (лексика негативне конотације).

Презент предиката у овим конструкцијама упућује на актуелност таквог понашања у односу на време говорења. Такође се и временски прилози *одједанџуи*, *често* и *сад*, као и партикула *иначе*, јављају с истом функцијом – да укажу на актуелну временску димензију дискурса.

разлику од њих, планирана оговарања су мање-више унапред осмишљена и разговор који се отпочиње о одсутној особи отпочиње се с намером да се оговара.

За неке исказе у дискурсу дескриптивних оговарања рекли бисмо да су приповедни сегменти. Они то у основи нису будући да не говоре о конкретном догађају, већ о уобичајеном понашању одсутне особе које траје. Услед навике и честог уживљавања у улогу жртве такво понашање особе је од свесног постало несвесно, аутоматско:

Иначе, она ће ти сад дођеш код ње, чим те види, она почне да шепа. Као боле је ноге. Међутим, чим замакне, она не зна на којој ноzi шепа.

Наведени типови исказа, дакле, представљали би форме на основу којих се оговарање перципира као дескрипција. М. Велчић о типским исказима у тексту говори као о метајезичним исказима, сигналима који помажу говорнику да говори садржај организује у одређену форму, а саговорнику да декодира значење говореног садржаја и његову форму, да одређене исказе препозна као одређену врсту текста, говорни жанр (Велчић 1987: 120). Они, према овој ауторки, уоквирују текст, а садржај који их испуњује условљен је ситуацијом.

У оговарањима дескриптивне форме опис нема само констативну функцију, па да се њиме само представља сегмент ванјезичког света, већ је и прагматички усмерен, јер се њиме сугестивно делује на саговорнике. Сугестивност описа постиже се употребом лексике негативне конотације (експресивне и неекспресивне) (нпр. *психолошка, драматизована, шепа, хистерична, баба*), али и другим вербалним и невербалним средствима, јер је квалификативност углавном у тесној вези са субјективном модалношћу; говорно лице, квалификујући особу коју оговара, исказује заправо свој негативни став о њој (нетрпељивост, неразумевање, неподржавање, ишчуђавање, неодобравање и сл.) (уп. t3, t10, t16, t23).

3. Закључна разматрања која следе из нашег истраживања о овом начину говорења о другоме јесу следећа. Оговарања дескриптивне форме су врло честа у комуникацији будући да је дескриптивно излагање, поред наративног и експозитивног (објаснидобног), једно од три основна начина излагања којима се саговорник у комуникацији информира (Кибрик, према Бергелсон 2001). Дескриптивним оговарањима саговорник се информира о томе каква је особа која је у фокусу разговора – описују се њена типична понашања с циљем да се представи у лошем светлу. Тако, описима понашања осим што се саговорник информира о одсутној особи, често се на њега и утиче, обично тако да о оговараној особи створи одређену представу, слику, мишљење и сл. Из тог разлога описи понашања често имају и аргументативну вредност. Али, иако је аргументативна вредност приметна, она је подређена квалификативној вредности описа. Дескриптивни начин излагања доминира у оваквим оговарањима и то је, према нашем мишљењу, оно што их чини особеним обликом оговарања.

ЛИТЕРАТУРА

- Бергелсон 2007: М. Б. Бергельсон, „Социокультурная мотивированность нарративов“, у: *Труды международной конференции „Диалог 2007“*, Бекасово, 30 мая – 3 июня 2007. г., 38–43. Доступно на: www.dialog-21.ru/dialog2007/materials/html/06.htm
- Велчић 1987: Мирна Велчић, *Увод у лингвистику текста*, Загреб: Школска књига.

- Егинс–Слејд 2006: S. Eggins and D. Slade. *Analysing Casual Conversation*, London: Equinox.
- Кибрик 2003: А. А. Кибрик, *Анализ дискурса в когнитивной перспективе*, Москва: РАН.
- Кибрик 2009: А. А. Кибрик, „Модус, жанр и другие параметри класификации дискурсов“, *Вопросы языкознания* 2, Москва, 3–21.
- Ковачевић 2009: Милош Ковачевић, *Опеди из српске синтаксе*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност.
- Милосављевић 2010а: Бојана Милосављевић. „Комуникацијски и прагматички аспект оговарања“, *Зборник радова Филозофског факултета* (посебно издање поводом 50-годишњице оснивања Филозофског факултета посвећено проф. др Милосаву Вукићевићу), Косовска Митровица, 285–293.
- Милосављевић 2010б: Бојана Милосављевић, „О наративној форми оговарања“, *Наш језик* XLI/1–2, Београд, 37–46.

S u m m a r y

Bojana Milosavljević

MORE ABOUT THE PHENOMENA OF SPOKEN LANGUAGE (DESCRIPTIVE FORM OF GOSSIP DISCOURSE)

In this paper we analyzed a dialogue between friends which we can define as a gossip. This gossiping is based on description, because a speaker describes how absent person usually behaves, in order to present that person like a bad person. Analyzing this gossip, the author underlined some characteristic descriptive elements of gossip discourse. At the same time, the author presented the descriptive form of gossiping as one of its possible discursive forms.